

Melita Švob: Cionizam, Izrael i Alije

Poglavlje iz knjige: Melita Švob: Židovi u Hrvatskoj-židovske zajednice, Zagreb 2004, pp 125-140

Uvod

Država Izrael je proglašena u petak 14. svibnja 1948. godine, u četiri sata poslije podne kada je David Ben Gurion pročitao Deklaraciju o nezavisnosti Izraela. Deklaracija je pročitana u zgradi Umjetničkog muzeja¹ u Tel Avivu pred članovima Narodne skupštine (People's concil) i oko 350 pozvanih gostiju, dok su tisuće pred zgradom i milioni Židova u svijetu očekivali taj događaj. Deklaraciju su potpisali članovi skupštine i tako postali članovi prve privremene izraelske vlade. Cijela je ceremonija trajala samo 32 minute i završila se blagoslovom i pjevanjem nacionalne himne "Hatikve".

Židovi su donijeli presudnu odluku da se nezavisnost Izraela proglasi ne 1.10.1948, kako je to predlagao UN, već 14.5.1948, kada je prestajao britanski mandat nad Palestinom.

Kada je u noći između 14. i 15. svibnja završio mandat velike Britanije nad Palestinom i oni su je napustili, armije pet arapskih zemalja napale su Izrael. Jordan je okupirao istočni dio Jeruzalema, uključujući i stari grad.

15. 5. 1948. kada su arapske zemlje napale Izrael nastala je prekretnica koja je značila prijelaz iz građanskog rata u rat s arapskim zemljama, u "rat za nezavisnost".

U vrijeme osnivanja države, u Izraelu je bilo oko 650.000 Židova. Kao posljedica sukoba i ratova oko 600-700.000 Arapa je dobrovoljno ili pod pritiskom napustilo Palestinu. Zbog visokog fertiliteta njihov je broj u međuvremenu znatno porastao(2).

¹ Povijest zgrade u kojoj je proglašena država Izrael je slijedeća: 11.4.1909. godine je 66 židovskih obitelji napustilo Jaffu i započelo graditi novo naselje na pjeskovitom zemljištu. Meir Dizengoff je dobio zemljište broj 43, te je na njemu 1910. izgradio obiteljsku kuću. Te je godine odlučeno da naselje dobije novo ime "Tel Aviv" (utjecaj Herzlove knjige). Nakon smrti supruge Zine (1930), Dizengoff je kuću dao za javnu upotrebu i 1936. je u njoj otvoren umjetnički muzej. Ta je zgrada izabrana da se u njoj proglasi nezavisnost Izraela i od 1978. je pretvorena u muzej "Independence Hall", u kojem se nalazi rekonstruirana dvorana, onako kako je bila u vrijeme proglašenja.

² Uz "svoje Arape" Izrael je okupacijom novih područja dobio brojno, neprijateljski raspoloženo, palestinsko stanovništvo.

Godine 1949. za prvog predsjednika države Izrael je izabran Chaim Weizmann, a David Ben Gurion je izabran za predsjednika vlade. Jeruzalem je proglašen glavnim gradom Izraela.

Cionizam

Od ideje o židovskoj državi Theodora Herzla, osnivača cionizma, u djelu "Der Judenstaat" (1896) do rezolucije UN 29.11.1947. i deklaracije o nezavisnosti Izraela 14.5. 1948, pređen je dugi put u kojem je, što se rijetko događa, u jednoj generaciji prvih cionističkih pionira ostvaren njihov utopistički san(3).

Smatra se da je Dreyfusova afera, koja je izazvala eksploziju antisemitizma, utjecala na Herzla koji stoga zaključuje da je "rješenje" židovskog pitanja u njihovu odlasku iz dijaspore u vlastitu državu (4). Herzl započinje svoju akciju (u Beču, Londonu i Parizu), no bez većeg uspjeha. U veljači 1896. objavljuje knjigu "Der Judenstaat" (Židovska država) u kojoj je spojio stoljetnu želju židovskog naroda da se vrati na Cion (u Izrael) s modernim političkim, ekonomskim i socijalnim rješenjem židovskog pitanja.

Herzl je, međutim, bio prvi koji je jasno označio stanje i probleme židovskog pitanja i predložio rješenje - ne samo odlazak iz dijaspore, nego stvaranje vlastite države čije će postojanje garantirati međunarodna zajednica. To bi trebalo "normalizirati" položaj Židova, koji bi tako postali ravnopravni s ostalim narodima. Herzl je vjerovao da bi se u tom slučaju smanjio antisemitizam.

U Baselu je Herzl organizirao prvi cionistički kongres (29.do 31.8.1897) na kojem je osnovana Svjetska cionistička organizacija (WZO) i Herzl izabran za predsjednika. Osnovao je tjednik "Die Welt" koji je širio cionističke ideje, stvorene su i druge židovske cionističke organizacije (napr. Narodni Fond) pa i posebne banke.

3 Theodor Herzl se rodio u Budimpešti 1860. godine u asimiliranoj židovskoj obitelji koja se 1884. godine preselila u Beč. Završio je doktorat prava na bečkom sveučilištu (1884) ali se posvećuje novinarstvu i pisanju. Od 1891. do 1895. bio je pariški dopisnik bečkih novina "Die Neue Freie Presse", te je bio upućen u političke prilike i imao veliki krug poznanstva, koje je kasnije koristio u akcijama za osnivanje židovske države.

4 Već su i prije Herzla postojala društva i akcije za povratak u Palestinu. Tako je 1882. u Harkovu osnovano društvo "Ljubitelji Ciona" (Lovers of Zion ili BYLU) koje je zagovaralo bijeg, spas Židova iz dijaspore. U prvo vrijeme se nije definiralo kamo trebaju Židovi otići, ali se kasnije odabrala Palestina.

Herzl je svoje aktivnosti usredotočio na Englesku kojoj predlaže tzv "Uganda plan"(5). Taj je plan (Šesti cionistički kongres 1903) doveo do ozbiljne krize u cionističkom pokretu i opasnosti za njegovo jedinstvo. Herzl se sastao (1904) s protivnicima "Uganda plana" te je donesena odluka da je jedina domovina za Židove "Eretz Yisrael" (Palestina). Te je godine umro Herzl od srčanih tegoba, izmučen od velikih napora. Nakon njegove smrti, cionizam se dalje razvija i uspijeva osnovati državu Izrael.

Osnivanje židovske države

Nakon I. svjetskog rata izgledi za osnivanje židovske države su se povećali. U I. svjetskom ratu židovski su se dobrovoljci borili u britanskim jedinicama. **Chaim Weizman** bio je profesor biokemije u Manchesteru i svojim je otkrićem znatno pomogao pobjedi Engleza(6). Weitzman je 1920. na cionističkom kongresu u Londonu izabran za predsjednika

Godine 1917. donešena je tzv. **Balfourova deklaracija**, u kojoj ministar vanjskih poslova Velike Britanije preko lorda Rothshilda, poručuje cionističkom pokretu da je "vlada Njegovog veličanstva blagonaklono promatrala uređenje nacionalne domovine židovskog naroda u Palestini te da će se nadasve založiti kako bi se olakšalo postizanje tog cilja." Godine 1922. je Liga naroda predala Engleskoj mandat nad Palestinom, a prvi britanski visoki komesar za Palestinu bio je **Herbert Samuel**.

Kasnije je Britanija zbog protesta Arapa i njihovih sukoba sa židovskim useljenicima donekle promijenila politiku i davala koncesije Arapima(7). Kako sukobi u Palestini nisu prestajali, nakon generalnog arapskog štrajka 1936. godine, osnovana je **Peelova komisija** koja je predložila podjelu Palestine na židovsku i arapsku državu (koja bi se ujedinila s Transjordanijom) i dio pod britanskom upravom (Jeruzalem). O prijedlogu Peelove komisije raspravljao je **Dvadeseti cionistički kongres 1937.godine**. Tada su se pokazale sve razlike u cionističkom pokretu(8).

5 Taj je plan predložen jer u to vrijeme nije bilo uspjeha sa Palestinom, a zbog strašnih pogroma u Rusiji i pogoršanja prilika za Židove u istočnoj Europi. Predložio je da se na granici Ugande i Kenije dozvoli naseljavanje Židova

6 Prema nekim pisanjima, on je na pitanje što želi kao nagradu, rekao "domovinu za moj narod".

7 Tako je napr. u Jeruzalemu postavljen arapski gradonačelnik i zemlja se prodavala Arapima.

8 Oponenti britanskom prijedlogu su bili "lijevi" i "desni" cionisti, a osobito "revizionisti" osnovani 1925. (Jabotinski) te religiozne židovske partije.

To je bilo u dramatično vrijeme uspona nacizma u Europi, kada je veliki broj židovskih izbjeglica nastojao doći u Palestinu (i druge zemlje). Broj Židova u Palestini se povećao u to vrijeme od 86.000 ili 11% stanovništva na 400.000 ili 30% ukupnog stanovništva.

Na kongresu se pokazala i razlika u shvaćanju koji bi teritorij trebala imati židovska država - onaj "biblijski" o obećanoj zemlji ili teritorij nekadašnjeg židovskog kraljevstva ili tzv. "demografski teritorij" prema realnoj situaciji i broju Židova(9).

Ben Gurion, lider radničke partije Mapai, uspio je donekle uvjeriti Kongres da prihvaćanje prijedloga Peelove komisije znači tek prvi korak koji omogućuje kontrolu nad dijelom Palestine, imigraciju Židova, vojsku itd. Kongres je pragmatično zaključio da je doduše Peelov plan neprihvatljiv, ali je ovlastio Židovsku agenciju (10) da pregovara o preciznim uvjetima za uspostavljanje židovske države.

Sukobi i borbe Židova i Arapa u Palestini se nastavljaju i 17.7. 1939. Britanska je vlada objavila "**Bijelu knjigu**" koja ograničava doseljavanje Židova u Palestinu na 75.000 u pet godina, a kasnije samo uz pristanak Arapa. Zabranjeno je i prodavanje zemlje Židovima(11).

Zbog velike potrebe i opasnosti od nacizma za Židove u Europi, uz dozvoljeno useljavanje (aliju), nastala je i "ilegalna alija" (Alyia Bet)(12). Do početka II. svjetskog rata organizirano je 50 brodova koji su doveli više od 20.000 ilegalnih migranata. Dolazi i do borbe židovskih grupa protiv Britanaca.

Ipak su se u II. svjetskom ratu Židovi borili na strani Engleske. Ben Gurion je izjavio: "Mi se u ovom ratu borimo na

9 Ta se pitanja i danas postavljaju.

10 Židovska agencije je osnovana 1929. kao institucija koja zastupa interese Židova u Palestini, a nakon osnivanja Izraela, 1952. godine definirana je njena uloga posebnim zakonom.

11 U Donjem je domu engleskog parlamenta Churchill označio Bijelu knjigu kao "prekršaj svečane obaveze".

12 Ustanovljen je institut "Aliya B" i u toku godina rata došlo je oko 6.000 Židova, ali je oko njih 1.000 stradalo pri pokušaju ulaska u Palestinu. Britanci su ne samo sprečavali iskrcavanje i dolazak Židova, već su ih i "lovili" i deportirali u logore na Cipru ili natrag u Njemačku.

strani Engleske kao da ne postoji Bijela knjiga i borimo se protiv Bijele knjige kao da ne postoji rat"(13).

Slijedeći **Morrison-Gradyev plan** o Palestini, koji je donesen u Londonu, nije zadovoljio ni Arape ni Židove. Nakon neuspjeha londonske konferencije (1947) Britanija je digla ruke od problema Palestine i predala ga Ujedinjenim narodima.

Sada nastaje nova etapa u stvaranju židovske države. **UN osniva specijalnu komisiju za Palestinu (UNSCOP)** od 11 članova. Komisija je posjetila Palestinu i predložila razgraničenje granica, Jeruzalem je proglasila "internacionalnom zonom" i predložila prijelazno razdoblje od dvije godine te ekonomsku uniju židovske i arapske države.

Arapski Komitet je odmah odbacio diobu, a Židovi su, uz rezervu prema nekim dijelovima, prihvatili UNSCOP-ov prijedlog i 29.11. 1947. donesena je UN rezolucija za koju je glasalo 33 članova, a 13 je bilo protiv (uz arapske zemlje to su bili Iran, Jugoslavija i Indija). Arapska liga se ubrzo sastala u Kairu i proglasila podjelu Palestine ilegalnom(14).

Vojni sukob je tada bio na pomolu. Organiziraju se palestinske borbene jedinice i pristižu tisuće dobrovoljaca iz arapskih zemalja. Židovi pozivaju sve osobe od 17 do 25 godina da se upišu u vojsku. Ni Britanska uprava, ni naponi UN, nisu mogli osigurati mir. Počinju borbe između Haganah (židovskih odbrambenih snaga) i neregularnih palestinskih snaga kojima se priključila Arapska oslobodilačka Armija (borbe su bile od 11.1947 do 15.5.1948) (15).

Kada su Egipat, Jordan, Sirija i Irak **napali Izrael, 15.5.1948.** Ben Gurion je u svoj dnevnik zapisao da ima 30.574 izraelska vojnika od kojih je samo 40% naoružano. Rat je završio već u siječnju 1949. porazom arapskih snaga.(16)

13 No ni židovsko sudjelovanje u ratu nije promijenilo englesku politiku u Palestini. Engleska je odbila i prijedlog predsjednika Trumana da se dopusti ulazak u Palestinu 100.000 židovskih izbjeglica koji su preživjeli Holokaust.

14 Neki smatraju da svoju današnju državu Izrael, Židovi mogu zahvaliti upravo arapskoj nepomirljivosti i odbijanju zajedničkog života. Arapi nisu prihvatili ni druge prijedloge o zajedničkoj državi, podijeljenoj na arapski i židovski dio, ili na kantone, niti međunarodni nadzor pojedinih dijelova (Flajpan 1987; Elon 1971)

15 Tada su mnoga arapska sela napuštena i oko 150.000 Arapa se sklonilo, neki u susjedne zemlje.

16 U ratu je 5.708 Židova izgubilo život, od toga je bilo 4.558 vojnika. Već 20 dana nakon invazije Arapa počeli su pristizati Židovi i oružje iz cijele Europe (Čehoslovačke, Poljske, Marseillesa, Italije, Balkana itd). Došlo je i 2.400 volontera, pilota, navigatora i drugih stručnjaka iz zapadne Europe, Sjeverne Amerike, Latinske Amerike i Skandinavije da služe u IDF (Israel Defense Forces) koje su

Alije

Migracije Židova su uvijek bile vrlo intenzivne. Izračunato je da je u vremenu od oko jednog stoljeća (zapravo od 1881. do 1995), preko 8 milijuna Židova promijenilo svoje boravište (17).

Za Izrael je useljavanje Židova (alije) bilo pitanje opstanka, ono je osiguravalo razvoj zemlje, demografsku "ravnotežu" i centralnu ulogu Izraela u židovskom svijetu.

Cionistički cilj - da Izrael sakupi Židove iz dijaspe - ostvaren je. Populacija Židova u Izraelu se stalno povećava, a u dijaspori smanjuje. No razvoj Izraela i novog identiteta Židova u njemu postavlja i pitanje odnosa s dijasporom, pitanje centra i periferije(18).

Izračunato je da je između 1882. i 1948. došlo u Izrael oko 550.000 Židova u šest velikih aliya, a nakon 1948. još oko 2,5 milijuna Židova. Prve tri aliye bile su "formativne". Useljenici su bili pretežno iz istočnoeuropskih zemalja i stvorili su židovsku zajednicu "Yishuv" (19), koja je organizirala prve kibuce (21) i mošavime i osnovala novi grad Tel Aviv

službeno ustanovljene 16.5.1948. Židovi Izraela su uz pomoć dijaspe uspješno odbranili svoju novu državu.

17 U odnosu na ukupnu židovsku populaciju to je vrlo velika mobilnost. Židovska populacija je 1880. imala 7,5 milijuna, maksimalni broj od 16,5 milijuna bio je 1939. godine (pred Holokaust u kome je ubijeno oko 6 milijuna Židova), a 1996 se računalo da ima oko 13 milijuna Židova u svijetu (Della Pergola,1996).

18 Dijaspore danas nema bitnog utjecaja na političke događaje u Izraelu i proces rata i mira s Palestincima, ali se svaki događaj u Izraelu odražava na dijasporu i položaj Židova u njoj. Stvaranje države Izrael potaknulo je nove migracije ali i stvorilo nove izbjeglice - Palestince i Židove iz arapskih zemalja Sjeverne Afrike i nekih drugih zemalja.

19

Yishuv (Jišuv) je naziv za židovsku zajednicu u Palestini. Prije dolaska "olim" ,židovskih useljenika iz istočne Europe u Izrael, u Jeruzalemu je već postojala stara zajednica - stari Yishuv sastavljena od Židova koji su došli iz religioznih razloga u Palestinu. 1890. godine u Jeruzalemu je bilo 25.000 Židova na 40.000 stanovnika. Između starog (ortodoksnog) Yishuva i novog, pretežno socijalistički orijentiranog Yishuva, postojala su i nerazumijevanja i nesuglasice.

21 Kibuc (hebrejski zajednica, naselje) je dobrovoljna organizacija useljenika u kojoj su svi članovi ravnopravni, zajednički rade i dijele imovinu. Briga za djecu je zajednička kao i za stare članove obitelji. Prvi kibuc osnovan je u Daganiji (Dgania)1909.godine. Godine 1995 u kibucima je živjelo 128.000, a u mošavima 176.400 stanovnika Izraela. Mošavimi (mošvej -ovdim) su naselja na kooperativnoj osnovi u kojima je očuvano vlasništvo i obitelj. Od prvobitno poljoprivrednih zadruga kibuci su razvili znatne industrijske pogone, turističku i edukativnu djelatnost. Odigrali su veliku ulogu u prihvatu novih useljenika.

Između dva svjetska rata oko 30% Židova odlazi u Palestinu (cionistički pokret), u SAD oko 40%, te Latinsku Ameriku i druge zapadne zemlje oko 30%. Između 1919. i 1948. migriralo je 1,6 milijuna Židova. Nakon 1948. većina je migracija Židova usmjerena u Izrael (23).

Ipak postoji i emigracija iz Izraela (yeridah) i znatno je manjeg obima nego imigracija. To je najčešće povratna migracija u zemlju porijekla, nakon nekoliko godina boravka u Izraelu. Računa se da je otišlo oko 338.000 Židova iz Izraela (od 1973. do 1996.)

Ulazak u kratkom vremenu tako velikog broja židovskih useljenika iz različitih zemalja imao je znatne posljedice na izraelsko društvo u demografskom, socijalnom i ekonomskom pogledu (Ben-Porath 1986).

Stvaranje nove židovske zajednice u Palestini dovelo je do njenog odvajanja od židovske dijaspe i otvaranja prema svijetu. Od početka se izbjegavao naziv "Židov" (Jews) i prihvatio se naziv "Hebrew". Sve su institucije imale naziv "hebrejski". Osobito se poticalo učenje i govorenje hebrejskog jezika (24) koji je tako pretvoren od jezika molitve i studija

27 Tako je od 1948. do 1960. migriralo oko 1,3 milijuna Židova, najviše između 1948. i 1951.

kada u Izrael dolaze Židovi koji su preživjeli logore i II. svjetski rat, ali i izbjeglice iz arapskih zemalja zbog izraelsko-arapskih ratova.

U Njemačkoj je između 1946. i 1948. oko 200.000 Židova čekalo u izbjegličkim logorima u Berlinu, Landbergu, Frankfurtu i Bergen-Belsenu da napusti Njemačku, koju su smatrali krivcem za njihova stradanja. To su bili Židovi koji su preživjeli koncentracijske logore i Poljski Židovi koji su se spasili u SSSR-u. Tek nakon osnivanja države Izrael i dozvole SAD i nekih drugih zemalja, oni se uz pomoć JOINT-a i drugih židovskih i svjetskih humanitarnih organizacija raseljuju.

U Njemačkoj je tada ostao samo mali broj Židova koji su bili preslabi da je napuste ili su u međuvremenu počeli stvarati svoju egzistenciju (oko 15.000). Može se kazati da je velika zajednica njemačkih Židova (procjene su od 500-600.000) nestala u vrijeme nacizma. Oko 250.000 Židova je napustilo Njemačku između 1933. i 1938. (dio je došao u Palestinu), a oko 160-180.000 je ubijeno ili umrlo od posljedica progona. Tek u posljednje vrijeme, imigracijom Židova iz zemalja bivšeg SSSR-a (oko 100.000), židovska zajednica u Njemačkoj se oporavila, ali se susreće s drugim problemima - integracijom novopridošlih Židova te u novije vrijeme ksenofobijom.

I u "mirnodopsko doba" se nastavljaju migracije Židova tako da je od 1961. do 1988. migriralo daljnjih 1,5 milijuna Židova, sa znatnim ulaskom u Izrael. Nakon "perestrojke" 1989. počinju intenzivne migracije Židova iz zemalja bivšeg SSSR-a i do 1995. godine migriralo je 1,1 milijun Židova od čega preko polovina u Izrael. Najveće migracije u Izrael su bile između 1989. i 1992. godine.

24 Prije (oko) 100 godina osnovan je Hebrew Language Committee, koji je bio prethodnik Adademy of Hebrew language. Danas je rad Akademije koncentriran na tri velika područja: Stara hebrejska literatura (200 BC- 1050 CE), moderna hebrejska literatura (1750-1945) i sjevernoafrička literatura (1391-1980). Broj riječi u analiziranim tekstovima prelazi 14 milijuna. Radi se na Historijskom rječniku hebrejskog jezika. Stvara se SD ROM baza podataka. Postoje posebni komiteti za pojedina nova područja znanosti (napr. kompjutora, banaka, prava, novih tehnologija itd) koji stvaraju nove hebrejske riječi (jer takove riječi nisu poznate

svetih knjiga u moderan govorni jezik. Hebrejski je jezik omogućio da se u državi, koja je nastala od doseljenika iz oko 120 različitih zemalja, osigura jedinstvo i međusobna komunikacija.

Tokom vremena i dolaskom novih useljenika mijenjala se u Izraelu i politika "apsorpcije" (klita) novih useljenika (olim). Berthomiere (1996) razlikuje nekoliko etapa, ili "politika" prema useljenicima: U prvoj etapi radilo se o hitnom razmještanju izbjeglica iz dijaspore, nazvanoj „Kibuc Galujot“. Nakon toga slijedila je politika integracije i nacionalne identifikacije "Mizug Galujot".

Godine 1954. provedena je operacija "bitka za selo" u kojoj su novi doseljenici (olim) smješćavani u zone razvoja (26) Izraela.

Nisu se svi useljenici jednako prilagođavali niti imali jednake uvjete. Tako je krajem 50-tih godina došlo je velikih tenzija u zajednici zbog poteškoća u socijalnoj integraciji orijentalnih Židova (Mizrahim) koji su bili naseljavani na periferiji velikih gradova, u zonama razvoja ili su radili poslove koji su bili slabo plaćeni i nisu omogućili društveni uspon (27).

Generacije Židova koje su rođene u Izraelu (Sabra) postepeno smanjuju te razlike, osobito u edukaciji, veličini obitelji i napredovanju.

Najveće su razlike u Izraelu između Židova i Arapa.

Prije (oko) 100 godina osnovan je Hebrew Language Committee, koji je bio prethodnik Adademy

Nove velike alije etiopskih i ruskih (iz bivšeg SSSR-a) Židova imaju poteškoće da nauče hebrejski jezik. Za etiopske Židove postoje poteškoće jer je za mnoge od njih pisanje na hebrejskom predstavlja ujedno i opismenjavanje. Ruski su Židovi osnovali svoje političke partije, organizacije, radio i televiziju, novine i časopise na ruskom jeziku i samo dio njih zna hebrejski.

26 Između 1948. i 1957. osnovano je preko 400 sela, pretežno kibuca i mošavima, a ruralna populacija se povećala od 110.000 na 387.000 osoba. Svaka nova grupa je pojačavala već uspostavljenu strukturu i stvarala nova naselja na periferiji postojećih. Tako se postepeno naseljavala izraelska teritorija što je kasnije omogućilo i stvaranje dinamične izraelske industrije uz pomoć dijaspore, čije se donacije procjenjuju na 60 -100 milijuna dolara u prvih 10 godina postojanja Izraela.

27 Zbog toga je 1959. u Haifi, u njihovoj četvrti Vadi Salib, došlo do prvog revolta protiv "aškenaškog establišmenta".

Neki smatraju da postoje razlike u Izraelu između aškenaških i sefardskih Židova: kulturne, socio-ekonomske, po geografskom porijeklu, razlikuju se po edukaciji, veličini obitelji, političkim stavovima, položaju u društvu i mogućnostima za razvoj i imaju odvojene rabine itd. Aškenazi su uglavnom predstavljali srednju i višu "klasu", a sefardi su bili uglavnom radnici. Njihov se udio u populaciji polako, ali stalno povećava: 1961. 44%, 1972. 50% i 1988. 52% itd.

Cionizam i alijske u Hrvatskoj

Nakon prvog svjetskog rata naglo se razvio cionistički pokret i povećale nade u židovsku državu. U mnogim zemljama, pa i našoj, osnivaju se brojne cionističke organizacije, osobito omladinske. Omladinci se pripremaju za odlazak u Palestinu, a preko **Narodnog fonda**(28) daju se prilozima i kupuju zemlju za buduće useljenike.

Prilozima su se davali za točno određene svrhe i sva imena darovatelja, organizacija i sakupljeni iznosi su se javno objavljivali u cionističkim glasilima. Tako je i u Hrvatskoj, u **časopisu "Židov"** redovno objavljivani izvještaji o rezultatima sabirne akcije Fonda. Iz tih izvještaja saznajemo da su se sredstva davala za slijedeće namjene: evakuirane Židove, mirovne čekove, opće darove, hebrejske škole, maslinova drva, dječje sabirne arke, škrabice, pomoć Palestini itd. Oni koji su davali najveće iznose bili su zapisivani u "zlatnu knjigu".

Posebno se vodilo računa i pomagalo kolonije u Izraelu i kibuce koje su osnovali ili u njima radili Židovi koji su otišli iz Hrvatske (Bet Šearim, Mišmar Haemek, Šaar Haamakim, Gat, Daganija, Merhavija, Gan Šmuel, Chedera itd.) Spominju se i posebne "djevojačke farme": Kineret, Šmona, Metula (možda imena nisu točno transkribirana).

Prilozima su sakupljeni u mjestima gdje su postojale mjesne organizacije Saveza cionista i povjerenici Narodnog Fonda, a često su to bile članice ženskih organizacija. Prilozima su se skupljali i slali i iz naselja u kojima nije bilo povjerenika. Prema popisu mjesta iz kojih su pristizali prilozima vidi se da je postojala široka i dobro organizirana mreža Narodnog fonda u Hrvatskoj (30).

28 Narodni Fond "Keren Kayemet le Yisrael" je osnovala Svjetska cionistička organizacija 1901. godine na prijedlog njemačkog matematičara Hermana Shapira koji je kao osnovu uzео židovsku tradiciju. Sakupljenim sredstvima Narodnog Fonda kupovala se zemlja za useljenike u Palestini i davala im na obradu i uživanje na vrijeme od 49 godina. Zemlja se ne smije otuđiti, prodati, ni uništiti, samo se smije koristiti. Mnogi od onih koji su davali priloge, nisu dočekali da se usele u Izrael (holokaust).

²⁹ Mjesta iz kojih su sakupljeni prilozima za Narodni Fond (Izvještaj u časopisu "Židov" broj 10): Bjelovar, Brod na Savi, Daruvar, Djakovo, Dubrovnik, Hercegovac, Ivanjska, Karlovac, Koprivnica, Kraljevčani, Križevac, Lipik, Ludbreg, Martijanec, Mitrovica, Nova Gradiška, Ogulin, osijek, Pakrac, Požega, Ruma, Sjeničak, Sisak, Split, Stara Pazova, Šid, Vara_din, Varaždinske toplice, Vinkovci, Virovitica, Vlasenica, Vukovar, Zagreb, Zemun. Posebno su navedena neka mjesta (vjerojatno nisu imala povjerenike): Budinščina, Caprag, Čazma, Donji Miholjac, Dubrava, Garčin, Gradec, Gudinci, Grubišno polje, hervegovac, Ilok, kapela, Krapina, Krapinske toplice, Kloštar Ivanić, Kostajnica, Kutina, Ljubljana, Pesarovina, Punitovci, Rijeka, Sikirevci, Slatina, Uljanik, Veliko Trgovište, Vrpolje, Vrbanja te mnoga mjesta u Bosni.

Židovi u Hrvatskoj su se od samog početka uključili u svjetski cionistički pokret. Godine 1919. osniva se **Savez cionista** Jugoslavije sa sjedištem u Zagrebu. U pravilima Saveza cionista (1919) piše: "Savez cionista Jugoslavije obuhvaća sve platiše šekela koji stanuju u Kraljestvu SHS". Osnovna organizacija cionista bila je Mjesna zajednica koja je morala imati najmanje 10 članova. Blagajnik Mjesne zajednice bio je i povjerenik za Židovski narodni fond. Predstavništvo Saveza cionista bilo je Savezno vijeće, a njegova "egzekutiva" bio je Zemaljski odbor.

Postepeno su u većini židovskih općina istaknuti cionisti dobivali na izborima i općine su se sve više orijentirale na akcije vezane uz stvaranje židovske drave i pomagale materijalno i u ljudstvu naseljavanje Palestine. Kada se u travnju 1933. održao **Kongres Saveza** jevrejskih bogoštovnih općina u Beogradu, prema pisanju revije židovske omladine "Hanoar" koja je izlazila u Zagrebu: "Svako je osjećao da je nastupilo novo vrijeme. Golema većina delegata i nehotice stoji na cionističkom stanovništvu. Kongres je načelno proglasio ravnopravnost žena u jevrejskim opštinskim stvarima. Nema sumnje da je i ova kongresna odluka novi dokaz sekularizacije jevrejstva, nova poluga za pretvaranje konfesije u narodnost."

Savez cionista bio je dio Saveza židovskih općina kraljevine SHS čije je sjedište bilo u Beogradu (Almanah 1928/1929) u kojem su bile i druge organizacije. **Savez cionista Kraljevine SHS** imao je slijedeću organizaciju:

Savezni odbor: počasni predsjednik Dr. Hugo Spitzer (Osijek), predsjednik dr. David Alkalay (Beograd), potpredsjednici: nadržabin dr. Moric Levi (Sarajevo), dr. Fridrik Pops (Beograd) i dr. Julije Dohany (Novi Sad). Članovi odbora i njihovi zamjenici bili su iz raznih židovskih općina. Članovi odbora iz Hrvatske su bili iz židovskih općina: Zagreba, Osijeka, Virovitice, Vinkovaca, Broda na Savi, Vukovara, Čakovca, Bjelovara, Požege i Karlovca. U Savezu cionista postojali su i: **Nadzorni odbor, Savezni sud, Keren Hasejod Komisija (Jevrejski nacionalni fond, Beograd) i Keren Kayemeth komisija (Zagreb).**

U Zagrebu je izlazio tjednik "**Židov**", glasilo Saveza cionista, "**Hanoar**" polumjesečnik koji je izdavao Savez židovskih omladinskih udruženja i "**Haaviv**"-List jevrejske mladeži. Neko vrijeme je izlazio i omladinski časopis "**Gideon**" čiji je prvi broj tiskan 1.11.1919. godine.

Najviše se u cionističkom pokretu Hrvatske angažirala omladina i njene organizacije. **Savez židovskih omladinskih društava** osnovan je u Slavonskom Brodu 1919. godine. Od **omladinskog**

sleta u Osijeku 1925. godine rad u Savezu je usmjeren na pomaganje "hebrejske radne Palestine". Godine 1927. održan je tečaj saveznih vođa i udareni temelji "**Šomrijutu**" kojih je bilo 16. grupa i 1928. godine održali su svoj prvi Vaad. Neko se vrijeme od Saveza židovskih omladinskih organizacija odvojio "**Ahdut Hacofim**"-Savez izletnika, ali im se ponovno vraća 1928. godine.

Po uzoru na europski pokret "**Hapoel hacair**" (radnika pionira) i u Slavonskom je brodu osnovana "**hehaluc**"-grupa omladinnaca koja se pripremala za odlazak u Palestinu, uglavnom učeći za rad u poljoprivredi. Godine 1920. osnovana je prva grupa "**halucin**" na imanju Fincija u Bijelini (16 mladića i 2 djevojke), zatim u Vilovu kraj Titela na imanju dr. Grossmana, u Vinkovcima na imanju Jakoba Schleingera (16 omladinaca) te u Novoj Gradišci na imanju "**Ljupina**" obitelji Vaksler. Tu su bili i omladinci iz Sarajeva i izbjeglice pred nacizmom u Njemačkoj. Pripreme za osnivanje sličnih grupa bile su u Mostaru, Tuzli, Orahovici i u Makedoniji. U Zagrebu su 1919. osnovane dvije vrtljarske kolonije koje se nisu dugo održale. (vidi poglavlje omladinske organizacije).

Između dva rata u Palestinu se uselilo svega oko 60 osoba (legalno) a bilo je i ilegalnih useljenika većinom iz Bosne, Srbije i Makedonije (Bitolja). Ni cionistička omladina, koja je bila oduševljeni pristaša odlaska u Palestinu, nije to u većoj mjeri realizirala. Ovdje ćemo navesti samo neke od tih aliya (citirane po Zvi Lokeru). Prvi omladinci, njih 16, krenuli su brodom "**Kampidolio**" do Haife i zatim radili na izgradnji ceste Haifa-Džeda. Kupljena je zemlja (**Keren Kajemet LejIsrael**) i osnovan Mošav ovdim u Bet **Šearimu**, koji je morao biti napušten zbog nedostatka vode, da bi se kasnije obnovio (postojao je sve do 1936). Preko organizacije Hašomer Hacair stigla je grupa omladinaca u **kibuc Mišmar Haemek**, a kasnije je osnovan i kibuc **Šaar Haamakim**, kada je došla velika halučka grupa (1932). Taj je kibuc kasnije odigrao veliku ulogu u prihvatu izbjeglica.

Ukupno je od I. svjetskog rata do 1933. došlo u Palestinu svega nekoliko stotina omladinaca i oko 1.500 Židova iz Bitolja. Od 1933. do 1940. godine uselilo se 650 Židova iz Jugoslavije, a neposredno pred II. svjetski rat (ožujak 1941) došlo je preko useljeničke kvote 760 osoba iz Jugoslavije. Za vrijeme II. svjetskog rata bilo je malo aliya, iako su postojale akcije za spašavanje Židova. U jednoj takvoj akciji, na inicijativu **Marije Bauer** (porijeklom iz Vinkovaca koja je živjela u Carigradu) u tzv. **Kindertransportu** spašeno je (samo) jedanaest djece.

Neki Židovi su uspjeli iz NDH pobjeći u Italiju ili Švicarsku, dio je bio u logoru u El Shatu u Egiptu. Osobito je veliki broj izbjeglica bio u Bariju, u južnoj Italiji, te su tamo

osnovali i svoju židovsku općinu. Nastojali su otići u Palestinu, te je **prva grupa (158) otišla u proljeće 1944;** u ožujku 1945. u Palestinu dolazi grupa iz Brindizija, a iz Barcelone stiže 295 djece i omladinaca nakon mnogih putovanja³¹.

Nakon završetka II. svjetskog rata preživjeli Židovi se vraćaju u Jugoslaviju i tek 1948, dolazi do prvih masovnih aliya u Izrael. Jugoslavija je bila prva socijalistička zemlja koja je dozvolila (21.6.48) slobodno iseljavanje Židova u Izrael. Iseljavanje je nazvala repatrijacijom tj. povratkom u svoju zemlju (32). Dozvoljena je neograničena aliya, smjeli su otići i nežidovski članovi obitelji, supruge i djeca iz mješovitih brakova. **Uvjet za odlazak** je bio odricanje od jugoslavenskog državljanstva i gubitak vlasništva nad nepokretnom imovinom.

Prilikom posjete **Arhivu Eventov na Hebrew University u Jerusalemu** imala sam priliku pregledati i pribaviti liste s imenima Židova iz Hrvatske i Zagreba koji su otišli u Izrael i koje su mi voditelj arhiva Zvi Loker i suradnici stavili na raspologanje. Dobila sam i podatke koje je sakupio Riki Kohn, voditelj Palestinskog ureda Saveza cionista Jugoslavije (1933-1941) koji su bili pohranjeni u "Arhivu Eventov" (pod brojem E- 67), a odnose se na "alijot" - dolazak u Izrael.

31 Joško Indig ih je spasio iz NDH u Sloveniju, zatim u Nonantolu te u Švicarsku. Oni su pod vodstvom Riki Kona preko Francuske i Španjolske konačno brodom "Plus Ultra" stigli u Haifu 1945. godine

32 Godine 1950. donesen je u Knesetu, izraelskom parlamentu **Zakon o povratku** (Hok hashvout). Taj zakon omogućava svim Židovima, djeci i unucima Židova i njihovim obiteljima (bili oni Židovi ili ne) da dođu u Izrael i da dobiju židovsko državljanstvo. Po **Zakonu o ulasku** moguć je i naknadni dolazak članova obitelji koji nisu Židovi prema kriteriju "ujedinjenja obitelji" To se osobito odnosi na tzv. "Falash Mura", etiopske Židove koji su prešli na kršćanstvo. Oni su zapravo potomci "Beta Izraela" (kako se naziva etiopska židovska zajednica) koji se useljavaju i priključuju svojim židovskim članovima obitelji u Izraelu. Osim useljenika židovskog porijekla ili njihovih srodnika, postoji i "radna imigracija".

U Izraelu ima oko 100.000 legalnih stranih radnika te oko 30-40.000 ilegalnih. Do porasta broja stranih radnika došlo je nakon restrikcije ulaska Palestinaca zbog sigurnosnih razloga i potreba za radnom snagom u poljoprivredi i građevinarstvu, ali također i u njezi starijih osoba (napr. postoje agencije koje za to angažiraju djevojke sa Filipina).

Prelazak na židovsku vjeru (konverzija) npr. članova obitelji useljenika koji nisu Židovi po zakonima halahe (t.j.nije im majka Židovka) u Izraelu je ovisan o ortodoksnom rabinskom sudu, a o njemu ovise i ženidbe i rastave brakova. U Izraelu nema civilnog braka, nema rastave brakova bez posebne procedure u kojoj muž mora dati pismeni pristanak (get). U slučaju da ne dobije get žena postaje agunah (ostavljena žena) i ne može se više udati. Djeca, koju bi ta žena imala iz drugog (nepriznatog) braka, 10 generacija se ne mogu ženiti s Židovima. 26 Između poštivanja židovskih zakona u dijaspori, gdje ima mnogo mješovitih brakova i različitih židovskih zajednica (ortodoksnih, konzervativnih, liberalnih, reformiranih itd) i držanja zakona u Izraelu postoje razlike i događa se da ortodokсни rabinski sud u Izraelu npr. ne prizna konverzije (prelaske na židovsku vjeru) ili druge odluke reformiranih rabina u dijaspori.

Iz Kraljevine Jugoslavije otišlo je u Izrael između 1933. i 1941. godine **1.698 Židova**. Poslije II. svjetskog rata i proglašenja države Izrael otišlo je (do kraja 1952.) **7.764** osobe. Prema dokumentu br. B 128 Arhiva Eventov ukupno se između **1921. i 1952** godine u Izrael doselilo **9.020** Židova iz Jugoslavije:

1921-1932	60
1933-1940	651
1941	50
1943	20
1944	188
1945	295
1948-1949	6.639
1950	520
1951-1952	705

Prema tim dokumentima na brodovima koji su prebacivali Židove u Izrael iz Jugoslavije bio je slijedeći broj osoba (ukupno 7.704)33:

Datum odlaska	Ime broda	Broj putnika
8. i 26. prosinca 1948.	brodovi "Radnik" i "Kefalos"	4.063
16. veljače 1949.	brod "Bosna"	40
30. lipnja 1949.	brod "Radnik"	1.028
12. srpnja 1949.	brod "Radnik"	590
25. srpnja 1949.	brod "Radnik"	858
19. ožujka 1950.	brod "Artza"	420
4. lipnja 1951.	brod "Galila"	629
30. listopada 1952.	brod "Negba"	76

Prema pisanju "Jevrejskog almanaha" (Beograd) iz 1954. godine, broj otišlih Židova iz Jugoslavije (ukupno 7.739) se nešto razlikuje:

Prosinac 1948	4.056
Studeni 1949	2.531
Ožujak 1950	409
Svibanj 1951	658
Listopad 1952	84

Između židovske populacije u Izraelu i populacije u dijaspori postoje znatne razlike.

Populacija Židova u Izraelu se povećava, a ona u dijaspori smanjuje. To nije posljedica samo migracija u Izrael, već i promjena u strukturi populacije. Tako B.Wasserstein u knjizi **"Vanishing Diaspora"** (dijaspore koja nestaje) smatra da Židovi u Europi „odumiru“. Od deset milijuna europskih Židova, koliko ih je bilo 1939. godine, Holokaust je preživjelo oko četiri milijuna. Wasserstein je na osnovi analiza statističkih podataka o židovskim zajednicama u Europi nakon 1945. došao do zaključka da Židova u Europi ima manje od dva milijuna. Kao uzroke navodi odlazak iz dijaspore u Izrael (naročito iz istočne Europe nakon pada komunizma) procese asimilacije i opadanje nataliteta.

U židovskoj populaciji se povećava udio starih osoba u Izraelu a osobito u populaciji dijaspore gdje je prosjeku preko 20% osoba starijih od 65 godina, dok je u nekim malim zajednicama (kao što je i naša) i znatno viši.